

ňovány v nadnárodním prostoru, míří pouze jedním směrem. Mnoho stran a aktérů je bytostně neliberálních, antidemokratických nebo nedemokratických, sledují v neposlední řadě politiku reetnizace státu. Jejich aktivity mohou působit auto destruktivně, například tím, že oslabují nebo rozrušují státní mocenský monopol, uvolňují cesty k organizované kriminalitě a stírají stále se zužující prostor mezi kriminálním a sociálním násilím. *Demokratické rozšíření nadnárodní politiky je pouze jedním z mnoha cílů, které si navzájem konkurují (viz níže, s. 361n.).* Pokouší se svázat kooperativně rostoucí produktivní sílu Či tvořivou moc politična tak, aby se v nadnárodním prostoru podařilo pomocí kosmopolitního projektu zkrotit vysoce riskantní, globální iracionalitu hospodářství.

5. Strategie repolitizace politiky

Až dosud jsme se pokoušeli vykreslit, jak jsou globalizujícím se hospodářstvím oslabovány sociální a politické řídicí systémy první moderny národních států a jak státní strategie, které nejprve napodobují národní apriori a nadnárodně ho překonávají, mohou bránit této „emancipaci“ kapitálu v úspěchu. Z toho je nutné vyvodit: chce-li nějaká teorie tento stav světa realisticky vyjádřit a ukázat jasné možnosti vývoje, musí být politická ve dvojitým smyslu: musí za prvé vykreslit konfrontaci moci mezi globálním kapitálem a národní politikou jako strategickou mocenskou hru o moc; za druhé však musí rozvinout *obsahové perspektivy* pro sebeaktivizaci politiky, která ruší její národní omezenost a otevře a vytvoří prostor pro její nadnárodní jednání. Navazující myšlenky zní: obsahové, *kosmopolitní obnovení politiky je podstatným zdrojem moci.* Jinak řečeno: *ztráta utopie znamená ztrátu moci.* Jen ten, kdo může nadchnout, získá souhlas a moc. Znovuobjevení velkých cílů, velké politiky slouží obojímu: obsahovému znovuoživení i jejímu zplnomocnění. Obojí souhrnně vytvoří strategii *repolitizace politiky.*

Politický projekt, který může být postaven proti nadnárodnímu kapitálu a jeho strategii privilegování státu, musí být sám

nadnárodní, musí to být projekt nějaké *jiné* globalizace, nějaké *jiné moderny*, projekt, který je nesen vizí „kosmopolitního rozumu“, jež v sobě pojímá celou zeměkouli. Státy v každém případě disponují strategiemi vedoucími ke změně směru a povahy také hospodářské globalizace. Neplatí to ovšem pro každý národní stát. Teprve ve formě kooperativních nadnárodních států může politika znovu získat zpět a rozvinout svou vizi-onářskou sílu jako globální pořádací moc.

Globální problémy řešit globálně

Určité cíle kosmopolitní politiky se mezitím staly rétorickými vzory některých národních i nadnárodních politických kruhů. Tak šéfové vlád států G8 a vlád levého středu opakovaně a ve slavnostně podbarvených prohlášeních požadují, aby bylo možné dnešní turbokapitalismus politicky spoutat principy politické svobody a sociální spravedlnosti a smířit je s nimi. O „sociální spravedlnosti“ se už přitom nemluví v dobře známém rámci národního státu, nýbrž v nové, nadnárodní, ba možná globální perspektivě, jejíž obrysy ovšem zůstávají velmi neostré. Obdobně až dosud téměř zcela chybí použitelné návrhy, jak tuto rétoriku „politiky globální spravedlnosti“ převést do legislativních iniciativ a institucionální architektury nadnárodní politiky v mezinárodním a národním rámci. V současné době se obecnost - totiž otřelost - takovýchto slovních vyznání světové politiky spojuje s nápadným defenzivním postojem při jejich prosazování.

Vezměme jako příklad Zprávu o rozvoji obchodu a lidských práv OSN (*Business and Human Rights: A Progress Report*), která byla zveřejněna začátkem roku 2000. V této zprávě je uvedeno devět základních zásad, které předepisují a stanoví pracovní standardy, lidská práva a normy životního prostředí pro světové hospodářství a o kterých se hovořilo už dříve v mezinárodních dokumentech a pod vedením Spojených národů. Spojené národy jsou však bezzubé. Všechno, co může generální tajemník Kofi Annan udělat, nakonec směřuje k tomu, že „vyzve“ hospodářský svět, aby tyto normy a smlouvy *dobrovolně* a ve vlastní režii realizoval. Některé z „morálně dobrých“, protože také eko-

nomicky mazaných nadnárodních koncernů - například Shell a BP - oznámily svůj záměr tato prohlášení podepsat. Ale většina aktérů světového hospodářství bude tyto dokumenty zřejmě ignorovat.

Jistě, už dnes je možné pozorovat, a to i globálně, rostoucí citlivost občanů a spotřebitelů (a jim odpovídajících sociálních hnutí), kteří svá práva jasně vyjadřují a obratně politicky vykonávají. Současně naléhají, aby rozhodovací elity v politice a hospodářství byly povinny skládat účty z toho, jak přispěly k prosazení těchto občanských a spotřebitelských práv. Jestliže platí, že moc je stále více uplatňována v globálním sektoru soukromého hospodářství, pak poroste tlak jak ze strany veřejnosti, tak i ze strany národní a nadnárodní politiky, aby se tyto hospodářské elity podílely na kosmopolitním projektu, který zahrnuje civilizování a humanizaci finančních trhů. Pokud k tomu ale nedojde, může transnacionalizace vládní politiky z tohoto deficitu vytvořit svůj závazný projekt tím, že nadnárodní epochu otevře politickým vůdčím idejím první moderny - sociálním jistotám a spravedlnosti - a zformuluje cíle dialektiky globálně-lokální politiky jako konkrétní úkoly. Tato politika uplatňuje motto: mezinárodní kapitalismus musí akceptovat a realizovat nová pravidla politického působení, a to rychle.

Strategie mnohostranných koalic

Generální tajemník Spojených národů vkládá stále větší naděje do mnohostranných koalic: partnerstvím s nevládními organizacemi, občanskou společností, podniky a univerzitami se pokouší získat díl samostatnosti pro světovou politiku OSN. V těchto nových formách kooperace vidí Annan jednak nevyčerpatelný potenciál pro zvládnutí globálních problémů, jakými jsou bída, znečištění životního prostředí a růst počtu obyvatelstva, jednak doufá, že tak bude možné zlomit vnitřní blokádu v OSN. „Tento přístup s sebou přinesl novou dynamiku, nový druh politické kreativity, jakou jsme dosud neznali.“ Jako příklad uvádí dohodu s pěti farmaceutickými podniky, které zamýšlejí prodávat preparáty proti nemoci oslabení imunity AIDS zemím peri-

ferie, jež jsou touto katastrofou zvláště postiženy, za cenu sníženou o 90 %. Kromě toho vyjednává s mnohonárodními podniky, aby je získal k podpisu a realizaci svého projektu „global deals“. K tomu se řadí standardy sociální spravedlnosti a pracovní normy, například zákaz nucené práce a nejhorších forem dětské práce. Annan veřejně klade otázku politické odpovědnosti soukromých podniků v epoše globalizace, oslovuje je tedy jako „globální politické aktéry“ a pokouší se je takto získat ke spolupráci v jejich vlastní mocenské oblasti. K tomu patří, že koncerny nejen disponují na základě své celosvětové investiční politiky nadnárodními politickými šancemi vlivu, nýbrž že mohou také samy vystupovat jako obhájci globální politiky proti zatvzeleným, národně egoistickým vládám a státům.

Annan tak otevírá novou, mnohonárodní a mnoho dimenzionální politickou hru, v níž státy ztratily svůj politický monopol a stávají se jedním, ovšem velmi významným, strategickým partnerem, popř. konkurentem z mnoha. Takto vznikají mnohonásobné koalice a tím i silové pole, v němž mohou být například dokonce i v otázkách politiky lidských práv a ochrany práce vytvářena spojení mezi nevládními organizacemi a nadnárodními koncerny, zaměřená proti vládám, jež jsou v zajetí národního apriori. Na otázku, zda tím nepodkopává základnu Organizace spojených národů, která vznikla jako dohoda států a vlád, odpovídá Annan poukazem na Chartu Spojených národů, v níž se říká, že byla sepsána ve jméno všech lidí a že by vlády nemohly slibům Ústavy Spojených národů tak jako tak samy dostát. K tomu by byly spíše zapotřebí nadnárodní a multidimenzionální koalice. To znamená, že se Charta Spojených národů vymaňuje ze své národnostní jednostrannosti a je otevřena kosmopolitnímu rozšíření a obnově.

Globální rizikové strategie

Vedle globální ekonomiky a jejích nekalkulovatelných rizik pro svět se objektem globálně politických slovních vyznání staly především globální ohrožení životního prostředí a globální rozvoj technologie. V létě roku 2000 se celosvětově slavilo rozluš-

tění (lidského) genotypu. Nyní máme, nadšeně promlouval americký prezident Bili Clinton, v rukou novou „mapu“, bezpochyby nejdůležitější, nejkouzelnější, jakou kdy lidstvo nakreslilo, mnohem důležitější než mapa Ameriky. Samotní vědci a jejich političtí mecenáši slavili triumf lidského objevitelského ducha, je muž se nyní také podařilo dešifrovat písmena, která vytvářejí jazyk lidského genotypu - aniž by ovšem byli s to tento jazyk už číst, nebo jím mluvit. Je to, oznamovalo se na jedné simultánní, celosvětové tiskové konferenci, historický okamžik ve státišícíleté historii lidstva.

A znovu se malovaly na zeď velké cíle, které tento technický skok posunul do dosažitelné blízkosti: prodloužení lidského věku na průměrně 150 let, vyléčení Alzheimerovy a Parkinsonovy nemoci, cukrovky a rakoviny. Život, tvrdilo se, musí být lepší - pro všechny občany tohoto světa, nejen pro privilegované. Politika, nabádal americký prezident, by proto měla zajistit, aby se informace využívaly k přetvoření medicíny, a nikoli k jejímu zneužití, k rozvíjení nových zbraní nebo k tomu, aby člověk sám sebe učinil tvůrcem rovným bohu. Všechna tato vznešená zapřísahání se slévají v jeden refrén: není to možné realizovat v národním jednání na vlastní pěst, nýbrž pouze cestou velké, globální politiky. Clinton vyzval svět, aby se vzdor různým politickým zřízením a sociálním zvyklostem společně chopil řešení sociálních, právních a etických problémů.

Mohli bychom to odbýt jako nepochopitelný či směšný výbuch „americké naivity“, anebo to nadšeně oslavovat. Při střízlivém posouzení zůstávají pouze dvě alternativy: buď se tato technologie rozvine jako „neohraničená“ ve dvojm smyslu, totiž přes všechny hranice národních států a etiky. Nebo se skutečně podaří prosadit globální regulace pro zacházení s tímto hrozcím rájem ovlivňování dědičnosti lidských vlastností; pak je to možné realizovat jedině jako globální úkol globální politiky. Jedině tak - tedy ani v jášající politice apologetů techniky, ani v národní rozmrzelosti - může být ostře vytyčena nezbytná hranice, která odděluje výzkum těžkých nemocí a vývoj účinných látek od genetické kontroly kvality lidí, narozených i nenarozených. Pouze globálně je také možné zabránit tomu, aby se lidská

embrya stala na základě morálních cílů světa výzkumným materiálem. Jen tak je konečně možné, aby to, o čem jsme nyní opět ujišťování, totiž že se *nebude* chirurgicky zasahovat do lidských zárodků, také skutečně zůstane celosvětově zakázáno. Avšak zde, jak bylo řečeno, vládne tatáž logika: předvídatelným morálním katastrofám je možné zabránit pouze globální politikou a jejím nadnárodním zplnomocněním.

Kosmopolitizace národní sféry

Ve vnitřní, tiché revoluční změně francouzské společnosti se dnes ukazuje model civilizace, v němž se tvořivá spojuje zdánlivě protichůdné - kosmopolitismus a nacionalismus s tím důsledkem, že francouzská společnost sama sebe v globálním kontextu tak říkájíc nově objevuje. Jeden příklad: z intelektuálů, kteří před 30 lety bojovali od Paříže až po Larzac proti státu, armádě a konzumní společnosti, se stali nefalšovaní rolníci. Vyznají se nejen v jízdě traktorem, nýbrž také v tom, jak se v Seatlu či v Davosu aktivizují za pomoci médií masy proti globalizaci. Soudní proces s novým národním hrdinou José Bovém, který v cílené provokaci rozbil symbol globalizace - místní pobočku McDonalds -, zavdal v malém městě Millau podnět k pravé lidové veselici s více než 50 000 lidmi, kteří hluboko do noci zpívali, tančili a pojídali chlebíčky s rokfórem - s rokfórem proto, že tento sýr je symbolem pýchy místních výrobců, právě tak jako francouzské kultury stolování, která je ve své esenci i existenci globálním rovnostářstvím ohrožována.

Jestliže tedy specifickou místní kulturu stravování a života už nehájí lobbisté, nýbrž mazané nadnárodní politické koalice a bujará veřejná vystoupení, zamlouvá se to zemi napříč všemi politickými tábory od zcela levých až po zcela pravé - dokonce i když se přitom musí počítat s cíleným porušováním práva. Daří se tak současně řada věcí: jednak je národní ráz regionalisticky zbavován ostří, a jednak se - kosmopolitně rozšířen a okřídlen - připojuje k téměř podezřele většinovému bojovému pokřiku proti „globalizujícímu rovnostářství“. „Glokální“ Francie se tak může inscenovat a oslavovat jako kosmopolitní ceremo-

niář celosvětového odporu proti překračující hospodářské deregulaci, jestliže je sýr povýšen na objekt (a subjekt?) kosmopolitního aktu odporu, a tak se současně před celou kosmopolitní pestrostí světa dává postkoloniálně přednost kombinaci tří barev: modro-bílo-červené.

Jinými slovy: nemůže být ani řeči o tom, že si kosmopolitní a národní sféra principiálně odporují, spíše společně vytvářejí kreativní politicko-chemickou třaskavou směs ideologických látek, které dovolují tomu, kdo v politických jednáních notoricky vše odmítá - Francii -, vystoupit z kulturní trucovny světa a prezentovat se žasnoucím sousedům a celosvětovým pozorovatelům jako světoobčansky vytříbený národ.

Globální strategie New Deal

„Jistě, kosmopolitismus je ušlechtilá idea,“ argumentuje Avishai Margalit, „která oslovuje to dobré v nás. Je však tato idea také dobrá?“ „Lidstvo totiž není žádná společnost; jednotlivci, kteří tvoří tento agregát, jež nazýváme ‚lidstvo‘, spolu nejednají dostatečně systematicky, aby byli společností s institucemi podobnými těm státním. Jistě, jsou tu rozsáhlé mezinárodní vztahy, expandující, nadnárodní vztahy a demokratické organizace; kosmopolitní reality a organizace však neexistují. Správná otázka zní: Měli bychom přeměnit lidstvo ve společnost s plně rozvinutými, globálními institucemi? Máme se pustit cestou ke světové společnosti?“ (Margalit 2000: 80)

Na to je možné (s Kantem) odpovědět: kosmopolitismus *nechce* uvažovat o světové společnosti jako o zvětšené národní společnosti, o světovém státu jako o zvětšeném národním státu a usilovat o ně. Kosmopolitismus znamená - přeneseně řečeno - že ptolemaiovský systém světa národních států se kopernikánsky otevírá; znamená, že rozlišování mezi národním a mezinárodním, mezi periferií a centrem, vnitřní a zahraniční politikou, hospodářstvím a státem ztratilo svou vedoucí funkci a musí být nově zformulováno pro druhou modernu, zejména vzhledem k rozlišování (příp. jejich nerozlišování) na globální-glokální, univerzální-partikulární.

Obdobně nějaký kosmopolitní projekt potřebuje nadnárodní architekturu politické sféry, která musí být vybudována na globální verzi *New Deal*. Ta zahrnuje nadnárodní soudní dvory s možností ukládat sankce, nové nadnárodní strany, světoobčanské strany, které řeší kosmopolitní témata *v rámci* národnostních veřejností a politických arén v přesahu hranic národního státu, totiž nadnárodně, a hájí je v národním kontextu. Možná by pak bylo skutečně smysluplné mluvit o jedné „mezinárodní společnosti“ nebo jedné „světové veřejnosti“ - což je způsob nazírání, který pak možná také dovolí hájit občanská a lidská práva nadnárodně, to znamená globálně *a* uvnitř jednotlivých politických arén národních států.

Tyto kosmopolitní instituce by musely být politicky substancionalizovány novými, flexibilními *nadnárodními občanskými právy*. Tento *uzemněný kosmopolitismus*, který zapouští kořeny v daném místě a jeho tradicích, by neměl být zaměňován se starým, elitářským, občansko-imperialistickým kosmopolitismem, který pozvedl evropskou normu na normu světovou. Spočívá spíše v principu a hodnotě *rozmanitosti v radikálním smyslu*, tedy v uznávání jinakosti druhých.

Co to však znamená s ohledem na kosmopolitizaci států?

6. Strategie kosmopolitizace států

Kosmopolitní státy - tak jsme různě argumentovali - jsou takové, které vznikají ze splynutí s globální občanskou společností. To znamená: na místo partikulárního univerzalizmu národa (národů), jakož i národní homogenity nastupuje otázka, jak bude možná politika - demokraticky legitimizované politické rozhodování - v podmínkách kulturní rozmanitosti? Jak bude možné vytváření a realizace státně organizované, kosmopolitní moci postavené proti nivelizující moci neoliberálního režimu? Jak bude možná kosmopolitní alternativní programatika vládnutí v globálním věku, která ruší dvojí převahu neoliberalizace a neonacionalizace států a na počátku 21. století ho realisticko-mocensky vyzbrojuje pro znovuoživení demokratického republikanismu?

Kosmopolitní stát si institucionálně osvojil kosmopolitní pohled, vzdal se tedy zaklínání se národním pohledem a zpřístupnil si tak prostor jednání, který se otevírá odstraněním hranic ekonomiky a kultury, stejně jako odstátněním politiky a práva. To konkrétně znamená, že kosmopolitní schopnost státu jednat musí být pojmově i politicky chápána a rozvíjena „nezávisle na dosavadních představách o suverenitě a autonomii“. „V centru analýzy by pak nestála ‚suverenita‘ nebo ‚autonomie‘ státu, nýbrž *výkonnosti jeho jednání* v nejšířším smyslu [*state capacity*]“, tedy schopnost států přispívat k řešení globálních problémů. (Grande/Risse 2000: 253) Řečeno ještě jednou konkrétněji: kosmopolitně znovuzískaná schopnost státu jednat *rozšiřuje* jeho možnosti zasahovat ve vnitřní i vnější oblasti jednáním a řízením v transnacionálních sítích, které zahrnují jiné státy, ale také nevládní organizace, supranacionální instituce i transnacionální koncerny. Kosmopolitní stát tedy využívá, netrápen skrupulemi suverenity, neplacenou spolupráci jiných vlád, nevládních organizací a koncernů světového hospodářství k řešení „národních“ problémů, to znamená k řešení nadnárodních problémů, které však mají v národním rámci velkou prioritu.

Schopnost jednání kosmopolitního státu už tedy nemůže být odvozována z institucionálních kapacit národních vlád, protože to by se rovnalo mylnému národnímu závěru. „Teorie vlády“, která je v zajetí metodologického nacionalismu, se stává nesprávnou, protože a nakolik v národním politickém prostoru vylučuje spoluvládnutí nadnárodních aktérů, protože a nakolik nedokáže „národní“ vládnutí koncepčně chápat jako hřiště, seřadovací nádraží, neplacenou spolupráci a protiakce mnoho-, národních aktérů. Kosmopolitnímu pohledu se otevírá samotná schopnost národních států teprve z celosvětových sítí, do nichž se vládnutí v globálním věku musí, chce-li mít úspěch, aktivně, a kreativně začlenit. Schopnost jednání kosmopolitního státu by pak byla, abychom to převedli na kvazimatematickou formuli, *součtem* schopnosti jednání národních vládních orgánů, zací a byrokracií *plus* cíleně využívaných kooperačních kapaci-

nadnárodních politických sítí. Ty zahrnují nevládní organizace, supranacionální organizace, transnacionální koncerny atd. Tento součet, a nikoli národní zdroje samy, vytvářejí kapacity jednání, které mají k dispozici kosmopolitně integrované státy ke zvládnutí národních i mezinárodních výzev. (Srov. Katzenstein 1985; Grande/Häusler 1994; Weis 1998.) Jsou to tedy především „cizí“ zdroje, které kosmopolitní stát shromažďuje a využívá, aby našel hodnověrné odpovědi na „vlastní“ i „cizí“ otázky národního, nadnárodního nebo globálního stříhu.

Důsledkem této teze je, že omezení schopnosti státu jednat a řídit v moderních státech blahobytu tím, že se „propojí politika“ (Scharf) a veřejně-soukromé systémy, *nesmí* být zaměřováno s *irtmsnacionalizací* státního jednání. Jestliže *vnitřní* propojení politiky při převaze národního pohledu vede ke ztrátě autonomie státu, nemusí to rozhodně platit pro kosmopolitizaci státu. Naopak, neboť v té míře, v níž se kosmopolitním vládám podaří získat věrohodnost v nadnárodních akčních sítích, mohl by se jejich akční rádius směrem dovnitř i navenek *rozšířit*. Lze z toho zformulovat *hypotézu asymetrie mezi propojením politiky dovnitř a navenek*: zatímco uvnitř tvůrčí síla státního jednání v kooperativních sítích *slábně*, tvořivé spolupůsobení ve *vnějších* politických sítích schopnost státu jednat rozšiřuje a oživuje (za jistých podmínek). Z toho je ještě jednou jasné, že ztráta suverenity a autonomie musí být „striktně odlišena od ztráty schopnosti řídit, jednat, nebo dokonce řešit problémy“. „Je zcela myslitelné, že dny hierarchicky strukturovaného národního státu jsou sečteny, naproti tomu organizace politického panství v síťových souvislostech, v nichž jsou národní státy ‚uloženy‘, otevírá nové možnosti jednání v globalizované ekonomice a kultuře.“ (Grande/Risse 2000: 253; srov. Elkins 1995; Albrow 1998; Beck 1998a; Zürn 1998; Grande 1999)

Potud musí v budoucí postnacionální, kosmopolitní teorii vlády zaujímat propojení vnitřní a zahraniční kosmopolitiky velký prostor, především rozšíření vnitřního státního prostoru jednání instrumentálním zapojením do „vnějších“ nadnárodních témat a souvislostí jednání. Krasner při pohledu na nejnovější dějiny národního státu již mluví o suverenitě jako „organizova-

ném pokrytectví". Tento soud nabude svého plného významu teprve s kosmopolitizací státu.

Jistě: tímto způsobem aktivního vlastního zapojení státní politiky do sítí se neuvádějí do chodu pouze hry s pozitivním součtem, v nichž vyhrávají všichni. To by byl falešný idealismus. Vznikají také nové, dramatické konfliktní linie, vztahy vylučování a bezohledné buď - anebo. Není například možné shromažďovat spolu s NATO v Makedonii zbraně vzbouřenců a současně chtít v duchu národní suverenity rozhodovat, zda se to dělá. Rozhodnutí o výjimečném stavu, klasické kritérium suverenity národního státu, je nadnárodně zpochybněno. Kde se nakonec rozhodne, je těžké zjistit. Tolik je však jisté: rozhodovat se nebude v parlamentech zúčastněných zemí a ani v *jediné* vládě, nýbrž někde v nedemokratickém „mezi tím". Ale když už jednou „NATO" rozhodlo, vyvíjí to tlak na přijetí konsenzu, je-li se jednotlivé parlamenty a vlády mohou sotva vyhnout.

Tato aktivně propojená zahraničně-vnitřní nebo vnitřně-zahraněční politika ruší hierarchie, činí pružnou státní politiku a obnovuje transstátní schopnost jednání státních aktérů na této i na druhé straně hranic. Další výhodou politiky tohoto druhu je, že se pohybuje v konsenzu, který sama spolu vy tvořila, a může tímto způsobem získat zpět hodnověrnost i proti kritikům, totiž tím, že malé i velké světové problémy, které lidi v každodenním životě pálí, krůček za krůčkem trpělivě odstraňuje nebo brání tomu, aby vůbec vznikly.

Kosmopolitní stát také může *preventivně* mapovat problémy, které vznikají teprve z národnostní ortodoxie hranic, homogeneity a suverenity: problémy daňových úniků, migrace, vojenské bezpečnosti, technických rizik, ohrožení životního prostředí atd. Každý musí mít svou vlastní armádu a dělat své vlastní chyby. Vytváření a udržování národní homogeneity a suverenity je nesmírně drahé. Potud je možné říci: kosmopolitizace státu, protože relativizuje, resp. překonává národní axiomatiku jako nevyčerpatelný zdroj problémů a nákladů, je snad největším možným racionalizačním opatřením ve veřejné službě všech států. Kdo pomáhá globální spravedlnosti, nemusí se bát útoku na národní, pokladny sociální péče. Kdo rozhodně potírá problémy život-

ního prostředí, může ušetřit náklady na nemocné. Kdo prosazuje globální regulaci technických rizik, nemusí dohánět vývoj nákladnou politikou a výzkumem „s křížkem po funuse". Kdo trvá na tom, aby věda včas rozpoznávala své vlastní následky, nemusí platit kompenzace, když nás tyto následky překvapí. Též všem klíčovým problémům se v tomto smyslu naskýtá přechod do globálnosti - mohou být přiměřeně zvládnuty pouze v globálních dohodách a institucích na pozadí globální politické veřejnosti a reflexivity.

Národní politika se nachází v cfelegitimizační pasti, protože na jedné straně přispívá na základě svého národního omezení k produkci a reprodukci takovýchto světových problémů, na druhé straně však může na základě tohoto omezení jen málo přispět k jejich účinnému zvládnutí. Právě z této pasti může stát uniknout svou kosmopolitní sebetransformací: kosmopolitizace může přispět k tomu, aby se zmírnily nebo odvrátily problémy (světové problémy), které vznikají z národní uzavřenosti a které nemohou být na základě této národní uzavřenosti zvládnuty.

Věcné otázky se přitom spojují s vytvářením nadnárodních politických společenství: jsou-li důsledky národních rozhodnutí nadnárodní nebo globální - jak je tomu v případě atomové energie, klimatických katastrof atd. -, pak nemohou být povinnosti vůči druhým omezeny pouze na povinnosti vůči spoluobčanům v rámci národa. Za těchto podmínek mají demokracie nejen speciální povinnost, nýbrž vlastní národní zájem zahrnovat občany i cizince jako spolu-zákonodárce rozšířeného politického společenství. Tak je možné, popř. může být umožněno, vytvářet na základě sdílených, hranice přesahujících definic rizika politická riziková společenství, v nichž budou institucionalizována také světoobčanská práva spoluúčasti. Abychom to znázornili na každodenních následcích klimatické katastrofy: čím více lidstvo postihují katastrofy zapříčiněné počasím, které už nejsou považovány za „přírodní", nýbrž za způsobené lidskou činností, a které jsou v naléhavých masmediálních obrazech a komentářích připisovány civilizačním rozhodnutím - „nesprávnému chování" -, tím silnější bude tlak na různé státy, aby v národním zájmu národně i globálně realizovaly různé úmluvy. Každá katastrofa -

tu děš, tam sluneční svit - nastoluje otázku: Čemu nás učí děš, horko atd.? a stává se tak nářkem nad politických selháním nebo zdrojem nadnárodní obnovy politiky.

Strategie zisk-zisk

Platí to nejen pro velká „přírodní“ a technická rizika, nýbrž také pro velká rizika ekonomická. Nejnovější dějiny globálních ekonomických krizí jasně ukazují, oč jde: například v roce 1982 nemohly Argentina, Brazílie a Mexiko, stejně jako jiné rozvojové země, už platit své dluhy. O desetiletí později se zadlužení rozvojových zemí ještě jednou více než zdvojnásobilo. V roce 1989 praskla „ekonomická bublina“ japonského inflačního hospodářství. V roce 1997 propukla asijská krize, která měla za následek, že se celé skupiny obyvatelstva propadly do bída. V roce 2001 zkolabovalo argentinské hospodářství, přičemž nejen v sousedních státech panovala obava, aby se vzhledem ke krizi hospodářství v USA a k nule směřujícímu hospodářskému růstu v Evropě „katastrofický virus“ nerozšířil do celé Latinské Ameriky. Ochranným valem proti hrožícím finančním krizím a katastrofám by byla výstavba a přestavba kosmopolitních států - třebaže slova „vláda“ a „stát“ vyvolávají u neoliberalních obhájců bezbřehé ekonomiky podráždění a nepřátelství.

Ústřední je přitom tento náhled: národní vlády se musí tak jako tak chovat jako hasiči a hasit plošné požáry, které propukají v důsledku globálních finančních rizik a poruch. Nikdo však nespočítá, kolik stojí fiktivního „plátce celkové daně“ nezkracená dobrodružnost globálního kasinového kapitalismu. Kosmopolitní státy a vlády mohou naproti tomu jednat *preventivně* a mohou nejen minimalizovat veřejné i soukromé ničivé důsledky kapitálu, nýbrž se také pokusit zvrátit v krizích se zmítající negativitu v její opak.

Globální finanční trhy a toky ohrožují nejen celé skupiny zemí a celé kultury, nýbrž zatěžují obrovskými riziky také samy investory. Obdobně velký je strach národních vlád z následků neregulované globální mobility kapitálu a koncernů, které - a tato myšlenka je ústřední - působí v systémech pravidel her

s *negativním* součtem, v nichž převládají strategie *zisk-ztráta* nebo *ztráta-ztráta*. Koncerny a nadnárodní finanční organizace se pokoušejí postavit státy proti sobě a současně na ně uvalit rizika svých investičních rozhodnutí. Schopnost kosmopolitních států jednat by pak závisela na tom, nakolik se státům podaří změnit na základě alternativních teorií, tedy cestou spojené a sdílené suverenity ve formě globálních dohod, tyto hry s *negativním* součtem ve hry s *pozitivním* součtem, to znamená ve strategie *zisk-zisk*.

Jinými slovy: národní pohled nutí k tomu, abychom přistoupili na hry ztráta-ztráta světové tržní politiky laissez-faire a pochlebovali jim - kosmopolitní pohled se naproti tomu ptá na alternativy, hledá alternativy, které umožní převést tyto převládající hry světové politiky s negativním součtem v pravidla zisk-zisk, tedy (vy)nalézt a vytvořit nové kosmopolitní regulace a instituce, z nichž všichni zúčastnění - státy, koncerny i příroda - vyjdou jako vítězové (jak se to například podařilo při institucionalizaci standardů životního prostředí v Evropské unii).

Globalizace s břitvou generalizuje *rolí oběti*. Univerzalizace trhu rusí normy bezpečnosti práce a práva na spolurozhodování pracovní síly, jsou omezovány nebo napadány úpravy regulace životního prostředí, vytěžovány přírodní zdroje atd.; možnými oběťmi reorganizací, nepřátelských fúzí a globálních finančních rizik se stávají dokonce i mocné koncerny. Kosmopolitnímu sebezmocnění států by se mohla podařit kvadratura kruhu, tedy právě naopak ovládnout nějakou strategií auto destruktivní potenciály kapitalismu, jenž je zbaven národních pout, a *tím* zpřístupnit státní politice zdroje kosmopolitní legitimacy.

Strategie kosmopolitizace práva

Kosmopolitní stát je odpovědí na kritiku národní metafyziky, v níž je suverenita práva podřízena suverenitě moci. Národní suverenita váže, podle Mefistofelových slov - „...neb kdo má moc, i právo má“ [Goethe 2005] - právo na fakticitu výkonu moci. Národ se stává zdrojem práva, od univerzalistického nároku se naproti tomu upustilo nebo, ještě hůř: byl delegován na národní

společenství. Kosmopolitní stát může být naproti tomu definován jako mocenský útvar, v němž stát uplatňuje *sdílenou* právní suverenitu k ochraně světoobčanských práv a demokracie vůči určitému obyvatelstvu. Legální práva na sebeurčení předpokládají otevření se druhým a jejich právům na sebeurčení uvnitř národního kontextu i mimo něj. Jinými slovy: státní uzavřenost vyžaduje institucionalizaci transstátního, mezinárodního dialogu v rámci státu i mimo něj.

Již Bodin argumentoval v tomto smyslu pro *sdílenou* suverenitu. Jeho koncepcie suverenity počítala s tím, že suverenity státu, která nakonec svazuje veškerou imperativní moc, je zpětně vázána a krocena takřka kosmickým právním řádem, je- muž jsou podřízeni *všichni*. V jeho myšlení už však neexistuje žádná instance, která by byla schopna tento univerzální právní nárok prosadit proti mocenskému monopolu suveréna. Z metafyziky přirozeného práva tedy nakonec zůstává pouze morální apel na vládcu, aby tyto univerzální normy přirozeného práva vzdor své faktické mocenské autonomii respektoval.

To dává vyniknout kosmopolitnímu režimu: právní autonomie státu je podřízena režimu lidských práv. Potud požadovaný světoobčanský právní stav zpochybňuje nezávislost kosmopolitních států. „Bezprostřední členství v nějaké asociaci světoobčanů by občana státu chránilo také proti svévoli vlastní vlády. Nejdůležitějším důsledkem práva, které prostupuje suverenitou států, je, jak naznačuje již příklad Pinocheta, osobní ručení funkcionářů za své zločiny spáchané ve službách státu nebo války.“ (Habermas 2001: 28) Kosmopolitizace práva tedy zahrnuje fakt, že státy podporují normy, právní formy a organizace, které jak uvnitř, tak i navenek zajišťují demokracii, lidská práva, občanské svobody, jakož i kulturní mnohotvárnost.

Tato kosmopolitizace práva staví realistickým způsobem různé státy před zcela rozdílné výzvy. Tak se dá vyjít z toho, že státy, které jsou vybudovány spíše autoritářsky, mohou podepsat dohody o lidských právech s lehčím srdcem, protože mohou důsledky držet v národním rámci pevně na uzdě, zatímco státy, které už mají vybudovaný systém autonomních práv a soudů, nejsou s to tyto důsledky udržet pod kontrolou. Na základě toho

bychom mohli formulovat *paradox přechodu* od národního státu ke státu kosmopolitnímu: nepravé, instrumentálně-symbolické formy kosmopolitizace práva lze nejspíše očekávat tam, kde státy *nejméně* plní kosmopolitní právní nárok (tak by se dala chápat Africká unie, která byla nejprve založena jen na papíře, viz níže, s. 315), zatímco tam, kde státy již uskutečňují vnitřní kosmopolitizaci svého právního systému, by odpor proti pravé kosmopolitizaci práva mohl narůstat. Z toho vyplývá, že bychom se neměli nechat klamat kosmopolitní, rychle se rozmáhající verbální politikou o zjevných potížích kosmopolitní reálné politiky.

Státem umožněná rozmanitost vede ke kreativě

V národní optice se všude vrší nepřekonatelné rozpory. Pochybuje se o tom, zda lze nadnárodní právní pacifismus vůbec prosadit proti suverenitě národního státu. Klade se například otázka, nakolik radikální prosazení práva do mezinárodních vztahů předpokládá nadnárodní postupy řešení konfliktů, nakolik lze takovýchto právně ovládnutých forem zacházení se státním porušováním lidských práv dosáhnout, aniž by světový stát získal nějaký monopol na násilí a aniž by existovala nějaká světová vláda, nakolik je pro to vhodným nástrojem Rada bezpečnosti. Nebo nakolik by musela být rozšířena o nějaké doplňkové instituce, jakými jsou například závazná soudní pravomoc mezinárodního soudního dvora nebo nějaká forma zastupitelského národního shromáždění světoobčanů.

Při budování institucí na nadstátní úrovni se nakonec vždy předpokládá národněstátní autonomie, kdežto *možnost kosmopolitizace státu se zatím vůbec nebere v úvahu*. Kosmopolitizace státu *odlehčuje* v tomto smyslu nadnárodní rovině. Politika a demokracie jsou vráceny zpět na rovinu propojeného, „globálně“ integrovaného státu, který čerpá svou legitimitu z toho, že umožňuje rozmanitost. Kosmopolitizace znamená - tak jsme argumentovali - ústavní uznání jinakosti druhých. Tuto pořádkovou funkci může stát vnímat pouze tehdy, když se distancuje od své identifikace s nějakým homogenním obyvatelstvem na území nějakého státu. Tak jako musí být kosmopolitní stát ústavně to-

lerantní vůči různým náboženstvím, jimž zajišťuje rovné podmínky, musí na svém výsostném území umožňovat různým národům a různým etnickým identitám kulturní a politické formy účasti. Ano, svou identitu a legitimitu získává stát právě z tohoto kosmopolitního zcivilizování etnicko-národních rozdílů, protikladů, nepřátelství. Nejde o státní zřízení a hájení nějakého politicky kasírovaného zábavního parku kulturních rozdílů, nýbrž o to umožnit kulturní rozmanitost *jako* rozmanitost politikou. Kosmopolitní je v tomto smyslu nějaký pedagogický stát. Vytváří zkušenostní prostory ústavní tolerance, v nichž může být rozmanitost současně odesencializována. objevena a prožívána jako zdroj kreativity. Zbavuje, jako rané křesťanství, fixaci nacionálna na etnicitu esencialistického jedu a vzbuzuje chuť na rozmanitost. Takto by se mohlo - možná - podařit zakoušet a zažít v kombinaci kosmopolitního umění, svátků, festivalů, blahobytu, vzdělání, spotřeby, demokracie atd. pozitivní stránku kosmopolitního stavění etnicko/národní rozmanitosti proti jejím nezrušitelným politickým rozporům.

Reálně existující kosmopolitní civilizační laboratoří je mikrokosmos světové město. „Světové město,“ dokládá už Arnold Toynbee, „je obrazem širého světa v malém, jeho hradby zahrnují všechny třídy, všechny národy, všechny jazyky.“ (Toynbee 1958: 243) Hlavní města jsou a byla rodišti nacionalismu, světová města naproti tomu jsou a mohou být, příp. mohla by být učiněna rodišti kosmopolitismu. V nich se rozhoduje, nakolik by mohla být kulturní *i* politická rozmanitost přetavena v současně lokálně zakořeněnou i okřídlenou světoobčanskou otevřenost a veřejnost.

Regionální kosmopolitizace

Kosmopolitizace je málo efektivní jako izolovaná strategie jednotlivých států, předpokládá spíše, že se různé národní státy utvářejí na svém příslušném historickém pozadí a vzhledem ke sdílené definici rizikového společenství jako kolektivní statuí aktéři ve velké metahře světové politiky. Sebedefinice státu jakožto kosmopolitního aktéra je možná pouze kolektivně ve formě regi-

onálních svazků států, což realisticky zahrnuje nové nadnárodní konstrukce hranic a exkluze. Historickým vzorem je tu Evropská unie. Na jejím příkladu se však také stává zřejmým, že takovým spojením přejí určité historické předpoklady - například traumata obou světových válek a holocaustu, ale také „hospodářský zázrak“ po druhé světové válce, stejně jako platnost demokratických ideálů ve smyslu odpovědnosti a volitelnosti vlády. Dokonce i v Evropě je tato novodobá nadnárodní spolupráce států ještě krajně choulostivá a sporná a je stále znovu narušována renacionalizacemi (Itálie, Rakousko). Neznamená to, že je kosmopolitizace (pokud vůbec) jako evoluční šance omezena na svět rozvinutých demokratických států blahobytu patřících k OECD? Tedy znovu: Svět má obrodit Evropa!

Jak vypadají perspektivy pro státy, které k OECD nepatří, tedy pro většinu států a obyvatelstva světa? Nepředpokládá kosmopolitizace států - zcela jednoduše - stát, což je však *západní* předpoklad, který se právě pro velké oblasti světové společnosti *nehodí*? A je-li tomu tak, nemusely by perspektivy nadnárodního vládnutí dopadnout značně *pesimističtěji*, protože v mnoha světových regionech neexistují dokonce ani státní adresáti, kteří jsou nutným předpokladem kosmopolitních svazků nadnárodního vládnutí? A neznamenaloby to pak nakonec zase, že celé světové regiony - měřeno novým světovým a hodnotovým měřítkem kosmopolitizace - směřují normativně a politicky kamsi stranou?

Důkazem, že tomu tak nemusí být, je Afrika, kontinent, který je pro západní masmédiu symbolem civilizačního rozkladu: šéfové států a vlád založili po vzoru Evropské unie v létě 2002 na zakládajícím kongresu v Durbanu *Africkou unii*. Členské státy tohoto svazku chtějí rozvinout a využít politickou produktivní sílu nadnárodní kooperace států, tedy překonat národní egoismy, aby ve vlastní režii a s větší odpovědností překonali, ku prospěchu všech, klíčové problémy kontinentu — válku a hlad. „Afrika dnes udělala gigantický krok vpřed,“ těmito slovy zahájil zakládající shromáždění jihoafrický prezident Thabo Mbeki. „Toto je okamžik velké naděje pro kontinent a jeho lid,“ řekl před více než 40 šéfy afrických států - pro Afriku přišel čas, aby zaujala

své „právoplatné místo“ ve světě. Před slavnostním zahajovacím ceremoniálem se členské země shodly na nadnárodním režimu to znamená na pravidlech, která by měla zajistit spolupůsobení nejdůležitějších organizací afrického svazku států (Shromáždění hlav států, Výkonný výbor, Komise stálých zástupců, Komise Africké unie, Mírová a bezpečnostní rada Africké unie). O dalších institucích, jakými jsou Panafrický parlament, soudní dvůr nebo zřízení africké centrální banky, se má dále jednat v příštím roce.

Bylo by naivní očekávat od tohoto vykročení do nadnárodní epochy nějaký automatismus vedoucí k překonání afrických neduhů. A přece by tímto způsobem k tomu mohly být vytvořeny významné předpoklady, protože by se tak mohly stát střednědobě i dlouhodobě užitečnými potenciály řešení a regulace kosmopolitních strategií. Ty umožňují hranice přesahující modernizaci Afriky, jak to zamýšlí hospodářský program - Nové partnerství pro rozvoj Afriky. Vzniknou tak dokonce poprvé africké mírové sbory a bezpečnostní rada, které mají odstranit hlavní africké zlo: trvalé konflikty a války. K tomuto účelu byl dokonce nahrazen první článek víry epochy národních států - zásada nevměšování do vnitřních záležitostí jiných států, až dosud pokládaná za nedotknutelnou - opačnou zásadou nadnárodní odpovědnosti za mír.

„Mrtvý sen“ (Chenjerai Hove 2002), lze namítnout. „Pomysleme jen na etiopsko-eritrejskou válku o pohraniční pruh pusté země. Tolik mrtvých, tolik ničení kvůli otázce, komu patří tamten strom. Za těchto podmínek je fungující Africká unie v příštích stech letech nemyslitelná. Jakkoli naléhavý je tento hlas beznaděje, přece zůstává uvězněná v národním pohledu. To, co zkorumpovaní afričtí mocipáni cynicky míní extrémním případem nepravé kosmopolitizace, může se stát v nadnárodní politické hře OSN, EU, dárcovských zemí a investorů předpokladem jejich aktivit podpory a výstavby. Africká unie je tedy *nadnárodním* institucionálním vytvářením africké naděje. U postnárodních a nadnárodních státních strategií jde o institucionální architekturu kosmopolitních *perspektiv*, jak pokud jde o politické jednání, tak pokud jde o politologii. Ani nedostatek kosmo-

politní perspektivy jednání by nikdy nebyl schopen ospravedlnit chybný metodologický nacionalismus pro Afriku, Asii, Jižní Ameriku atd. Také z toho je možné vyvodit dva principy, na základě nichž lze popsat a posoudit kosmopolitizaci států:

Za prvé kosmopolitismus - na rozdíl od univerzalizmu - ve vzájemném poměru států světových regionů znamená uznání jinakosti druhých, což zejména znamená, že musí být uznány a rekonstruovány dějiny druhých a vlastní, evropské zapojení do nich. Právě kosmopolitní změnu perspektivy vyžaduje a uplatňuje nová kritická teorie především *také* ve vzájemném vztahu států. V důsledku toho musejí evropské státy poznat, nakolik jsou africké dějiny i africká přítomnost součástí evropských dějin a evropské současnosti, musejí uznat evropský kolonialismus a imperialismus, který zotročil národy Afriky, i to, jak se - jako v Evropě holocaust - stává měřítkem restitučních aktivit, přinejmenším však odpovídající hospodářské pomoci.

Uznání jinakosti druhých za druhé také znamená ptát se na to, do jaké míry existují v určitých kontextech historické kořeny a výchozí situace pro kosmopolitizaci. Existují divergující, a přece souznící tradice nějakého, možná lokálně zakořeněného světoobčanství?

Sakamoto Yoshikazu v tomto smyslu rozvíjí (řečeno mým jazykem) perspektivy *kosmopolitizace východoasijských států*. Globalizace zde plní - říká Yoshikazu - dvojí funkci: „Za prvé je třeba pochopit historickou dimenzi: zatímco prosazování tržní logiky napomáhá odstraňování korupce, která je zakořeněná v tradičních režimech a kulturách, logika trhu současně vedla k zániku sociálních vazeb a k fragmentaci vznikající občanské společnosti. Proto je nutné tradiční kultury kriticky rekonstruovat, v rámci různých sociálních kontextů, a vyřešit tak problém, jak je možné vybudovat, popř. posílit veřejnou sféru a jazyk spolupráce a solidarity občanů.“ (2000: 110) Země, v nichž začala industrializace později, se cítí být konfrontovány se *všemi* rozpory rozvinuté modernizace, to znamená, že se musejí vypořádat s problémy různého původu i dynamiky: (a) „premoderními“ předpoklady, (b) vzory první národní průmyslové moderny, (c) výzvami a rozpory globalizované druhé moderny.

Lze to znázornit na rozporech východoasijských zemí. Ačkoli byly značně úspěšné při budování národních ekonomik, po druhé světové válce byly integrovány do kapitalistické světové ekonomiky, *aniž* prošly příslušnou intermediární regionální integrací, jež by byla srovnatelná s Evropskou unií. Do procesu globalizace byly tyto státy zapojeny téměř výlučně prostřednictvím Spojených států amerických jako jejich největšího exportního trhu a prostřednictvím měnového systému, který je vázal na americký dolar jako základní měnu. Krátce řečeno: tyto státy zakusily se Spojenými státy americkými *asymetrický bilaterální*, ne však horizontálně-regionální multilateralismus. Z tohoto důvodu musí země Východní Asie převzít současně dva různé úkoly, totiž bránit omezenou autonomii svého národního hospodářství, avšak také vytvářet nové regionální vztažné rámce multilaterální kooperace. Musí se však současně vypořádat s důsledky hospodářské globalizace, a to v neposlední řadě proto, aby mohly regulovat kapitálové toky s cílem bránit a rozšířit demokratická práva a legitimní nároky občanů.

„V důsledku toho musí východoasijské země čelit *společné historické výzvě*. Jejich úkolem je předně definovat své současné postavení, a zároveň se zabývat dvěma dimenzemi - dimenzí ‚minulosti a současnosti‘ a dimenzí ‚státu, náboženství a světa‘. Jestliže země definují svou pozici shodně tak, že jsou konfrontovány se společnou historickou výzvou, bude nutné a možné vytvořit politicky kolektivní aktéry, kteří by se s těmito výzvami vypořádali. Tato definice společného historického úkolu dovoluje domněnku, že existují sdílená východiska pro společnou odpověď.

První úkol se týká otázky, jak mohou být ve Východní Asii vytvořeni aktéři regionální kooperace. Právě měnová a finanční krize v Asii ukázaly, že se region - vzdor rozdílným situacím v různých zemích - nachází ve stavu vzájemné ekonomické závislosti a že - v jistém speciálním smyslu - už v praxi existuje něco takového jako ‚ekonomické společenství‘ ve smyslu společného ‚osudu‘. Současně se však na druhé straně stává naprosto zřejmým, že v současné situaci a v rozsahu, jaký nikdo nepředpokládal, neexistuje žádný promyšlený, předvídavě aktivní po-

litický rámec regionální kooperace. Z toho vyvstává otázka: jak se může podařit vytvořit nějakého aktéra, který by dal Východní Asii určitý režim regionální kooperace, jenž by umožnil veřejnou regulaci bezuzdné globalizace světového trhu?“ (Yoshikazu 2000: UOn.)

Yoshikazu tedy používá všechny státní strategie, které byly popsány v této kapitole:

- Historickou výchozí situaci, v níž na jedné straně vpád světové ekonomiky rozměňuje tradiční nánosy, na druhé straně však také nutí ke kritické rekonstrukci a revitalizaci zavazujících tradic;

- ekonomickou zkušenost rizikového společenství, která umožňuje, popř. si vynucuje *jednu* definici situace v globálním mocenském prostoru; jakož i

- regionální regulující odpovědi, které je nutno vyvodit právě z analýzy monetární a finanční východoasijské krize (vytvoření regionálního asijského měnového fondu, aby bylo možné na krize rychle a přiměřeně reagovat a zabránit měnovým spekulacím, systematické sledování a kontrola spekulativních rychlých investic atd.).

- K tomu patří také to, co Yoshikazu nazývá *„civic statě“* a co se podobá mému pojmu „kosmopolitní stát“; tedy povinnost regionálního svazku států prosazovat uvnitř i navenek režim lidských práv a z toho vyplývající kooperaci s nevládními organizacemi a transnacionálními, supranacionálními koncerny a organizacemi (I14n.).

Také zde se stává zřejmým, že strategie kosmopolitní sebe-transformace států nemohou být úspěšně praktikovány jednotlivými suverénními státy, nýbrž jsou reálné pouze jako regionální mezistátní kooperační strategie. Nakolik je možné tyto perspektivy asijské kosmopolitizace (nebo také kosmopolitizace africké či jihoamerické) fakticky uskutečnit, to rozhoduje současně o tom, nakolik je možné ve druhé moderně rozvinout a uskutečnit různé historicky-regionální „kosmopolitismy“.

Nacionalismus ztratil svou nevinnost

Národní státy jsou „paranoidní monstra“, takto kritiku národní sféry radikalizoval a vystihl Edgar Morin. „Jednají spolu s šílenou krvavou zuřivostí. Neuznávají žádný vyšší zákon než svou barbarskou vůli. Smlouvy jsou vždy jen cárem papíru, který roztrhá každý nový poměr sil. Nejsou s to milovat a chybí jim svědomí. A my, jednotlivci, právě tak jako lidstvo, zcela závisíme na nadšené zběsilosti a krutosti těchto uranicích monster. Osud planety je v jejich rukou. Ve skutečnosti to jsou národní státy, z nichž vychází krajní ohrožení jednotlivců jakožto jednotlivců (totalitní odcizení) a lidstva jakožto lidstva (totální zničení).“ (Citováno podle: Coulmas 1990: 477n.)

Negativita moderny, stejně jako negativita jejího vědomí nejsou pouhým postojem, ideologií tragična. Je to historické vědomí národní moderny, která bez slitování a bez ohledu na sebezničení rozvinula morální, politický, ekonomický a technologický katastrofický potenciál jako v hrůzné příručce reálné laboratoře. Svědčí o tom masové hroby 20. století - světových válek, holocaustu, atomových bomb svržených na Hirošimu a Nagasaki -, přičemž seznam absolutních zel nikdy nekončí. Nad koncem *této* moderny se nevyplatí uronit ani slzu. Nostalgici národní ortodoxie potlačují její morální a politické znehodnocení, jakého se jí dostalo při nadnárodním uctění památky holocaustu jakožto globálně závazného symbolu. (Levy/Sznaider 2001)

S vítězstvím nacionalismu v 18. a 19. století byla partikulární skupina povýšena k univerzálnosti, vlastní národ ztotožněn s lidstvem. Mnohá partikulární lidstva učinila partikulárno obecnou normou politické solidarity a stvořila tak - zdánlivě historicky nepřekonatelně - univerzalizmus nacionálna, partikulární univerzalizmus. To, co dnes začíná, je v tomto smyslu, vždy podle zaujímaného postoje, kosmopolitní kontrarevoluce nebo překonání vlastní lži národního věku, který tvrdí: základní práva jsou národně dělitelná, mohou být přiznávána lidem téhož národa - plnoprávným členům - a všem ostatním lidem odpírána.

Kosmopolitismus jistým způsobem dovršuje feminismus. Feministické hnutí vzneslo nárok a vydobylo základní práva pro

nemužskou část lidstva, kosmopolitismus to chce udělat pro nenárodní část lidstva. Potud by se také dalo argumentovat: teoretický a politický rozvoj kosmopolitního státu ukončuje krátkou, krvavou věčností národní kontrarevoluce s tím, jak vzniká kosmopolitní moderna.

Kosmopolitní Evropa?

Národní politika zůstává založena na perspektivách sebezáchovy, možná rozšíření svého mocenského prostoru. Globální vize mohou být v tomto horizontu, pokud se o nich vůbec uvažuje, pouze vizí imperialistickou. Tento nedostatek vizionářské globality. politicky podporující sebezapojení do světové hospodářské kooperace, se také týká dosud jediné, originální, nadnárodní politické jednoty, jakou je Evropa. Evropa, tak jak vzešla, vyrostla a je navrhována v meziprostoru národních států, je hybridním spojením trhu a byrokracie, není to však politická entita s vizionářskou silou, a to ani pokud jde o podobu evropského světa států, ani pokud jde o postavení Evropy ve vztahu k jiným světovým regionům: Chtějí Evropané Rusko integrovat, nebo „latinoamerikanizovat“? Chce Evropa nechat za sebou svou koloniální nebo kvazikoloniální tradici ve vztazích s Afrikou a arabským světem? Jak se bude Evropa chovat k sebevědomým modernitním návrhům jiných kultur, především asijského světa? Opustí svůj monopolní nárok na modernitu a otevře se požadavkům mnohostranných modernit, včetně sebekritiky, která je od evropské moderny a jejích kritiků požadována? Je tedy „Evropa“ více než kartografický pojem s nejasnými hranicemi, více než kramářská vize, která se stará o to, jak melou mlýny hospodářského růstu? Jakou perspektivu rozvíjí Evropa pro masu chudých na celém světě, kteří jsou dvojnásobně poškozováni v globální mocenské hře svou bezmocností a nemožností vyjádřit veřejně svůj hlas? Jak se chová Evropa k nadnárodní modernizační třídě, která se cítí být doma v Jakartě nebo Moskvě právě tak jako v Londýně, Sao Paulu nebo New Yorku, a k nepřehlédnutelné mase těch, kdo pociťují jak kulturní, tak i hospodářskou globalizaci především jako vyvlastnění? Jaký je vztah Evropy,

možná politicky obnovené, ke světu států, jehož politické naděje se, pokud vůbec, zaměřují na národní politické projekty, které však nyní zklamaně sahají k etnickému nebo náboženskému militantnímu jednání, protože jejich naděje byly zničeny korupcí nebo přetrvávajícím imperialismem? Tak se můžeme ptát pořád dál a dál, abychom došli k poznání: Evropa má dosud pouze kramářskou duši, což má ten závažný důsledek, že Evropa není *žádný* kosmopolitní aktér. Paradoxně právě vnitřní koncentrace na normativně-politické důsledky architektury sdružení států a ústavy „Evropy“ činí tento nedostatek zjevným.

Kosmopolitismus jako násobitel moci

Navazujeme opět na otázku ze začátku této knihy: Kdo jsou ti kosmopolitní obnovitelé politické sféry? Žádná neviditelná ruka netransformuje národní stát do kosmopolitní podoby. Žádná neviditelná ruka nepřiměje obyvatelstvo a vlády k tomu, aby delegovaly svou autonomii na „kosmopolitní suverenitu“ (Held) a aby se pokusily o novou rovnováhu mezi kosmopolitní a národní etikou, mezi respektem ke kulturně odlišným a egoismem národního postoje.

V úvodu jsme tvrdili, že není otázkou morálky nebo osvěty, nýbrž strategického zisku moci, zda se někdo otevírá kosmopolitnímu pohledu a jeho dialogické etice. Ústřední otázka knihy: Může být politické společenství natolik obnoveno, aby byl probuzen a stal se trvale účinným respekt ke kulturní jinakosti a zvědavost na ni, zodpovězena jasným ano? V čem tedy spočívá - abychom shrnuli předložený náčrt nové kritické teorie v kosmopolitním záměru - možná síla k prosazení kosmopolitního režimu?⁵³ Pět odpovědí:

(1) Kdo myslí pouze národně, ztrácí. Pouze ten, kdo se naučí vidět svět kosmopolitními očima, může se jednak vyvarovat nákladů vzniklých úpadkem, jednak pro sebe objevit, vyzkoušet, získat nové možnosti a mocenské šance. Je to právě toto zmnožení pocitu moci, který vzniká z překonání národních mezí, co -

53 Viz k tomu též závěrečnou kapitulu.

možná - probouzí a podněcuje přání pustit se kosmopolitní cestou.

(2) V tom je vyjádřena nová interaktivní síla odnárodněného a odstátněného politična: suverenita už není zakoušena, umožňována a rozvíjena homogenitou a uzavíráním se, nýbrž rozmanitostí a sjednocováním. Toto rozšíření mocenského prostoru — to je rozhodující - umožňuje obratným kosmopolitům nové herní tahy a mocenské zdroje v *národních* politických prostorech. Kosmopolitní hráči mají tedy proti svým pouze nacionálním oponentům určité trumfy. Právě tato hra ve více rovinách politična, obratné inscenování dvojího divadla, které dovede dokonce rozlišovat mezi pouze symbolickou politikou a symbolickou politikou za účelem prosazení kosmopolitních projektů, dává zkušeným kosmopolitním „lvům“ převahu nad národními „liškami“.

(3) Světové problémy šlechtí. Výzvy kosmopolitiky by bylo potřeba přímo vynalézt, aby se získala příležitost přerůst politicky všechny protihráče a takto si otevřít, osvojit a použít vzácné prameny demokratického souhlasu.

(4) Kosmopolitní změna pohledu otevírá nadnárodní prostor jednání a panství. Pouze tak je možné najít reálné odpovědi na palčivé světové problémy, které lidi trápí v každodenním životě, a tím založit novou důvěru v kreativitu státu a politiky.

(5) Kosmopolitní jednání znamená jednání ve světě prostupných hranic. Je možné se nejen vměšovat do vnitřních záležitostí druhých, druzí se také mohou vměšovat do našich vlastních vnitřních záležitostí. To opět nepochybně závisí na kosmopolitní mocenské hierarchii. Avšak také ten, kdo by se chtěl ochránit před trvalými invazemi druhých, musí, chce-li být úspěšný, postupovat interaktivně a s kosmopolitním pohledem na to, co je reálně možné. Tedy i ti, kdo byli převálcováni, potřebují kosmopolitní pohled, aby krok za krokem změnili své vydání se všanc v pravý opak.

Lidská práva jako strategie

K tomuto seznamu mocenskostrategických výhod kosmopolitismu chceme přidat další ústřední argument: *lidská práva jsou zdrojem kosmopolitní moci*. V metamocenských strategiích, rozvedených v této knize, se odráží jeden překvapující důsledek. Transnacionalita vytváří na *obou* stranách - tedy nejen na straně kapitálu, nýbrž také na straně nové definice státní moci a politiky - *nápadný nedostatek legitimacy*. Souhlas se celosvětově stává nejnaléhavěji potřebným a nejnedostatekovějším zdrojem. Z toho vyplývá: státy, které činí režim lidských práv programovým a institucionálním základem své politiky, si plně otevírají nové zdroje legitimizace. Ať už může být programový a institucionální sňatek státu a občanské společnosti, tedy kosmopolitní - občanskospolečenský - stát, morálně zavrženíhodný, anebo *Žádoucí*, staví toto spojení v každém případě jednání státu na novou mocenskou základnu. To nejde starým nacionálním machiavelistům do hlavy: *morálka, a ne násilí je zdrojem moci, a to globální moci v globálním věku*. Dnes platí: *mú-li někdo morálku, morálku lidských práv, pak má právo na vojenské násilí - a to globálně*.

Univerzalistický nárok práva upadl v národní metafyzice v zapomnění nebo byl - což je ještě horší - podřízen etnickým normám pospolitosti. Naproti tomu kosmopolitní konstelace a kosmopolitní stát uvolňují, aspoň částečně, právní suverenitu, která je podřízena suverenitě násilí. Co znamená v této souvislosti „kosmopolitní“? „V první instanci kosmopolitismus reprezentuje takové základní hodnoty, které stanoví standardy nebo hranice, jež nesmí porušit žádný jednající, lhostejno zda zástupce nějaké vlády, nějakého státu nebo občanských sdružení.“ (Held 2002b: 5) Minimální princip kosmopolitního státu tedy nachází svůj výraz v tom, že právní suverenita je sdílena a zpětně vázána na *kosmopolitně platná minima moralia* - konstituem morální principy, které jsou v případě potřeby podřizovány vojenské, nadnárodní kontrole. Ať už je nebo může být tato globální morálka lidských práv odůvodněna jakkoli, stává se mocenským základem státního jednání dvojím způsobem:

- jednak proto, že se „kontrola lidských práv“ stává klíčovým indikátorem, možná dokonce kritériem toho, zda do země vstoupí nebo nevstoupí zahraniční investice. Pouze státy a země, které si lidská práva institucionálně a ideologicky vzaly za své, signalizují důvěryhodnost, která je potřebná k přilákání vysoce fluidních a vysoce citlivých investorů a finanční toků;

- jednak dobré svědomí států (Západu) v oblasti lidských práv dovoluje, aby i ve zbytku světa trvale zasahovaly do záležitostí cizích zemí, které už nejsou jejich vlastními záležitostmi. Režim lidských práv morálně zakládá mocenský prostor vnitřní světové politiky, která jde přes všechny hranice. Umožňuje tak (obrátime-li starou Clausewitzovu poučku) použití vojenské síly všude na světě jako pokračování *morálky lidských práv* jinými prostředky, nebo si ji dokonce vynucuje.

Národní stát je nedokonalý stát, stát, který strukturálně odmítá svou morální odpovědnost za práva menšin a cizinců. Hegel mluví o „racionálním státu“ a má tím na mysli klíčovou ideu, že stát ztělesňuje etickou odpovědnost, a měl by jí zjednat platnost, měl by společnosti zprostředkovat různé loajality, různá přesvědčení, různé identity a různá společenství víry. Právě to národní státy *odmítají*. Reprezentují ohrožení vnitřní rozmanitosti, mnohostranných lojalit *flows* a *fluids*, které se odehrávají v jejich hranicích. Národní státy ztělesňují popření rozmanitosti. Národní státy reprezentují násilí proti menšinám a cizincům. Národní státy tolerují válku jako legitimní projev státní suverenity. Národní státy ztělesňují toleranci vůči násilí, jímž disponují autonomně směrem dovnitř i navenek. Národní státy předpokládají, že jenom ony jsou výlučným subjektem mezinárodního práva.

Kosmopolitismus odporuje národnímu právu na sebeurčení, je-li chápáno jako právo uzavřít se vůči zbytku světa, a zdůrazňuje nutnost spojit vnitřní suverenitu s odpovědností za jiné, cizí, uvnitř národních hranic i mimo ně. Nejde o to sebeurčení popírat nebo dokonce odsuzovat - naopak: jde o to zbavit je jednostranné národní perspektivy a svázat je s kosmopolitní otevřeností vůči tomu, co je ve světě důležité, nově vyvážit povinnosti vůči spoluobčanům s povinnostmi vůči jiným spolusvětobča-

nům. Potud se musí princip, že všichni lidé jsou sami sobě účelem (Kant), nutně dostat do rozporu se zradou tohoto principu v národních hranicích. Proč musíme pociťovat nějakou zvláštní morální odpovědnost vůči lidem z jednoho jediného důvodu, že mají náhodou stejnou národní příslušnost? Proč máme být osvobozeni od každé morální odpovědnosti vůči bližním, z jednoho jediného důvodu, že se narodili a byli vychováni na druhé straně plotu národní zahrady?

Kosmopolitní stát neruší morální závazek vůči lidstvu, nýbrž základní pochybnost, že závazek v rámci jedné hranice je úplný a úplné je právě tak zrušení závazku mimo tuto hranici. Kosmopolitní občanská práva *spojují* příslušnost k nějakému národu, nějakému státu s uznáváním jiných národů, jiných států. Kdo se dožaduje práva na kolektivní sebeurčení, a toto právo odpírá druhým, s nimiž společně žije, sám se o toto právo připravuje. To znamená, že tam, kde se mísí a na malém prostoru spolu žijí různé kultury, příslušnosti a loajality, musí být uznání vlastního práva na kulturní sebeurčení spojeno s uznáním práva na sebeurčení lidí jiných kultur. Vzájemné právo na sebeurčení a jeho dialogické uznání však může zajistit pouze takový stát, který si uchovává neutralitu a indiferentnost vůči jednotlivým právům na sebeurčení: stát kosmopolitní. Rozhodující otázkou, lakmusovým papírkem všech loajalit, je otázka: Jaký druh jinakosti konstruuje a vymezuje, a jak se chováte vůči těmto kulturně odlišným, které vytváříte? (Srov. Connolly 1995.)

Tím, co otevírá kosmopolitnímu státu nové schopnosti jednání v nadnárodním prostoru a dává mu převahu nad národním státem starého ražení, je tedy sebe sama potvrzující a posilující vzájemné prolínání a slévání morální, ekonomické a vojenské moci a legitimacy. Jestliže takto v myšlenkovém experimentu procházíme prostorem reálných možností kosmopolitního vytváření režimu a vymezujeme jej, bije do očí mnohonásobná hra s pozitivním součtem, která je takto umožňována: morálka, ekonomika a armáda se doplňují a posilují ve velkou politiku hranic a svědomí, až by z toho člověku mohlo být znovu úzko.

Kapitola VI

Strategie hnutí za občanskou společnost

Kapitálové strategie a státní strategie, tak jsme argumentovali, jsou výrazem *translegálního panství*. Toto rozšíření typologie Maxe Webera jsme definovali jako formu panství, která není ani *ilegální*, ani *legitimní* - dvojí zápor, jehož součtem není jednoznačný souhlas. Je to, jinými slovy, přičemž tento příznak je v dalším textu ústřední, jakási meziforma či obojetná forma mezi ilegálním a legálním panstvím, při níž vystupuje do popředí jeden znak: *asymetrie legitimizace a panství*. To znamená, že mnoho moci je konfrontováno s ohroženou legitimizací, ohrožená moc s velkou legitimizací.⁵⁴

Jinak řečeno: budování a výstavba panství v nadnárodním prostoru - a to platí jak pro světové hospodářství, tak také pro státy - jde ruku v ruce s omezením (demokratické) legitimizace. Tento pokles legitimizace je radikální. Na jedné straně je únik z krunýře národního státu také únikem z institucionalizovaných forem legitimního panství. To platí především pro aktéry světového hospodářství, ale také pro státní a vládní strategie. Na druhé straně paralelně rostou požadavky a nároky na legitimizaci panství. Je možné přímo říci: právě tak jako transformace od první moderny ke druhé probíhá ve stínu starých kategorií a jádra zbaivených institucí, vznikají při této transformaci moderny prostory vytváření moci bez legitimizace, v nichž je efektivita hospodářského, ale také politického jednání vykoupena nelegitimizova-

54 V této kapitole jsem použil tuto literaturu: Alfán/Adam/Carter 2000; Altvater/Brunnengraber/Haake/Walk 1999; Anheier/Glasius/Kaldor 2001; Anderson 2000; Bello/Buller/Malhotra 2000; Bernauer 2000a; Bhabba 1999; Boli/Thomas 1999; Broad/Cavanagh 2000; Curbach 2001; Grundmann 2001; Guidry/Kennedy/Zald Mayer 2000; Janett 1999; Keck/Sikkink 1998; Kriesberg 1997; Scholte/Schnabel 2002; Smith 1997, 2001; Starr 2000; Szerszynski/Toogood 2000.